

Tak, Fred

Jaarfeesten; achtergronden en betekenis in onze tijd / Fred Tak – Zeist:
Christofoor

ISBN 978 90 6038 829 7

NUR 854

Redactie: Femke Boshuisen

Eindredactie, layout en zetwerk: Jaap Verheij

Omslagontwerp: Riesenkind

Auteursportret omslag: Guus Madern

© 2017 Uitgeverij Christofoor, Steniaweg 32, 3702 AG Zeist

www.christofoor.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint,
microfilm or any other means, without written permission from the publisher.*

Inhoud

Inleiding 7

September 11

Het Michaëlsfeest 13

De ceder 18

Oktober 21

Strijd en evenwicht 23

November 29

Sint-Maarten 31

December 35

Sinterklaas 39

De mantel van de Madonna 43

Kerstmis 47

Oud en Nieuw 53

Januari 57

Driekoningen 59

Februari 63

Maria-Lichtmis 65

Carnaval 69

Maart 73

De week voor Pasen 75

De paashaas 78

April 83

Het Paasfeest 84

Mei 89

Dauwtrappen 92

Hemelvaart 94

Pinksteren 98

De zevensprong 102

Pinksteren en de wil 104

Juni 109

Sint-Jansfeest 111

Hoog laait het vuur 114

Juli 119

Vakantie 120

Augustus 123

Vallende sterren 125

Inleiding

Herinneren we ons dat nog, het verzamelen van kastanjes in de herfst toen we nog kind waren, de opwinding die dat gaf? Het schudden aan de takken van de bomen, zodat de kastanjes als rijpe appeltjes naar beneden vielen? Of het zetten van ons schoentje na de intocht van Sinterklaas, de gloed van kaarslicht in de kerstperiode, het plezier van sneeuwballen gooien in de winter? En in het voorjaar, het zien van de eerste krokussen, de lammetjes in de wei, het eieren zoeken met Pasen?

Als kind beleefden we dit soort gebeurtenissen intens, als volwassene zijn we het haast vergeten. De seizoenen en de feesten die daarbij horen, het is meer dan bijzonder om deze direct aan den lijve te ervaren. Zodra we zelf kinderen hebben of in ons werk met ze te maken krijgen, herkennen we dit weer. De vreugde en verwondering van de kinderen worden onze vreugde en verwondering. Het voegt iets toe aan ons leven. Het maakt ons rijker.

Het beleven van de seizoenen samen met kinderen is opgaan in die rijkdom. Niet alleen omdat we ons dan verplaatsen in hun beeldrijke fantasiewereld, maar ook vanwege onze eigen verbinding met de aarde. Die kunnen we ons meer dan anders bewust maken: de aarde door wie ons leven hier mogelijk is, de aarde met haar verschillende ritmes. We kennen die ritmes wel, maar deze zijn zo vanzelfsprekend dat we ze ons haast niet bewust zijn.

Het meest voelbaar is het dag- en nachtritme. Dit ontstaat doordat de aarde tijdens een etmaal één keer om haar as draait. Overdag zijn er de activiteiten, 's nachts worden de opgedane indrukken verwerkt. Ons dagelijkse leven is hierop ingericht. Wie 's nachts niet of onvol-

doende aan slapen toekomt, zal al gauw psychische of lichamelijke klachten krijgen.

Daarnaast is er het weekritme van zeven dagen. Hieruit is de tegenwoordige vijfdaagse werkweek ontwikkeld, met een weekeinde rust van twee dagen. Dit weekritme loopt parallel met de schijngestalten van de maan. Dit zijn nieuwe maan, eerste kwartier, volle maan, laatste kwartier. Telkens zit er een week tussen de schijngestalten.

Verder is er het maandritme, het feitelijke ritme van de maan. Het woord maand is hiervan afgeleid. Om de 29 dagen is het weer volle maan. Dit gebeurt iets meer dan 12 keer per jaar, vandaar dat er 12 maanden zijn.

Als laatste is er het jaarritme, ontstaan doordat de aarde in één jaar om de zon heen draait. Omdat de aarde hierbij een bepaalde beweging maakt, precessie genaamd, staat de zon gedurende het jaar niet steeds even hoog aan de hemel. In onze winter staat de zon lager, waardoor het gemiddeld kouder is, in de zomer hoger. Hierdoor zijn er vier seizoenen: lente, zomer, herfst en winter.

Van oudsher leefde de mens sterk mee met de seizoenen, voornamelijk omdat men afhankelijk was van de oogst die de natuur opleverde. Het was vaak een kwestie van leven of dood. Elk seizoen of elke periode had zo zijn offer- of herdenkingsfeest. Hieruit zijn geleidelijk de jaarfeesten ontstaan, eerst vanuit een natuurbeleving, later met motieven die het christendom heeft aangedragen.

Nu lijkt religie iets wat voorbij is. Dit soort belevingen hebben we inmiddels van ons afgeschud, denken we. De tijden zijn veranderd, dat is duidelijk. Wat voorheen morele zekerheden waren, ze staan nu op losse schroeven. Tezamen met de kerkelijke instituten vallen oude normen en waarden geleidelijk weg. Wat overblijft is dat we nu terugvallen op onze eigen normen en waarden. We kunnen ons niet langer verlaten op een autoriteit.

Dit geldt ook bij de jaarfeesten. De tijd is voorbij dat we deze op een aan ons opgelegde manier vieren. Vroeger werden de feesten collec-

tief ondergaan; je dompelde jezelf min of meer onder in de massa en voelde je daar vertrouwd bij. Onze tijd vraagt echter veel meer om een bewuste persoonlijke beleving, los van wat anderen zeggen of menen. De oude patronen van de jaarfeesten ontvallen ons steeds meer. Als we proberen ons hieraan vast te klampen, werpt ons dat terug in de tijd. Natuurlijk, dat geeft onzekerheid, maar juist deze onzekerheid kan een bron zijn om het nieuwe te gaan zoeken.

Een van die oude patronen van de jaarfeesten is dat ze voor iedereen op aarde zouden gelden, ongeacht hoe of waar men leeft. Het kenmerk van de jaarfeesten is verbinding zoeken met het ritme van de natuur. In dit ritme, in deze wisseling der seizoenen, ontdekken we motieven die op hun beurt weer met onze oorsprong en toekomst te maken hebben.

Maar het ritme van de natuur is overal op aarde anders, zodat de jaarfeesten in feite streekgebonden zijn. Zo wordt de zomerzonneward in Scandinavië anders beleefd dan in bijvoorbeeld Zuid-Europa, eenvoudig door het verschil in aantal uren licht tussen die streken. Het omslagpunt in de zomer is in Scandinavië veel tastbaarder.

Als we deze lijn verder doortrekken, dan wordt bijvoorbeeld Kerstmis vieren in Australië moeilijk. In december is het daar hoogzomer. Weg is de symboliek van het licht dat in de diepste duisternis tot ons komt. Als we ons daar met de natuur willen verbinden, kunnen we ons beter richten tot de oorspronkelijke bewoners, de Aboriginals, en met hun natuurbeleving meegaan. Vieren we wel Kerstmis in Australië, dan doen we iets in uiterlijke zin vanuit een herinnering, iets dat haaks staat op de werkelijkheid van het moment zelf. We zouden in onze beleving flink door elkaar geschud worden.

Het is misschien even schrikken, dat de patronen in ons eigen werelddeel niet algemeen geldend zijn. Maar ineens ontstaat er wel ruimte, voor andere culturen, voor andere religies.

Jaarfeesten zijn geen doel, maar een middel tot. Hoe verschillend ze

ook zijn, ze leiden tot dezelfde bron. Ze hebben alleen voor elke streek en voor elk continent een andere verpakking.

Wat overblijft is de individuele beleving. Die laat ons door de uiterlijkheden van de jaarfeesten heen breken, om tot een soort van onderstroom te komen. Die onderstroom verbindt ons hopelijk op een vernieuwde manier met onszelf en onze aarde.

Dit boek richt zich op deze jaarfeesten, op hun achtergrond en betekenis, steeds in relatie tot het ritme van de natuur. We gaan van maand tot maand, om te beginnen met september, de maand waarin na een lange vakantie alle scholen weer opnieuw begonnen zijn.

SEPTEMBER

1.	zon op: 6.50	zon onder: 20.28	lengte dag: 13 uur 38 min.
10.	zon op: 7.05	zon onder: 20.07	lengte dag: 13 uur 2 min.
20.	zon op: 7.21	zon onder: 19.44	lengte dag: 12 uur 23 min.
30.	zon op: 7.38	zon onder: 19.20	lengte dag: 11 uur 42 min.

September is de negende maand van het jaar. Herfstmaand, ook wel fruitmaand genoemd.

De naam komt van het Latijnse woord *septembris* wat afkomstig is van het woord *septem* dat *zeven* betekent. September was de zevende maand van het jaar, omdat het Romeinse kalenderjaar vroeger op 1 maart begon. Maart was toen de eerste maand van het jaar.

Begin meteorologische herfst

Op 1 september begint op het noordelijk halfrond de meteorologische herfst. Dit is een afspraak van de eerste internationale weerorganisatie in 1780. Het is gedaan om praktische redenen, om steeds de drie opeenvolgende kalendermaanden tot één seizoen te bestempelen. De meteorologische herfst duurt tot 1 december.

Prinsjesdag

Elke derde dinsdag van september is het Prinsjesdag. Dit is de dag dat het staatshoofd, koning Willem-Alexander, de troonrede uitspreekt. Daarin geeft de regering aan wat het beleid zal zijn voor het komende jaar. Voorafgaand aan de troonrede trekt de koninklijke stoet met de Gouden Koets door Den Haag. De stoet vertrekt om 12.50 uur en komt aan om 13.15 uur, waarop het voorlezen van de troonrede begint. Om circa 14.00 uur begeeft de stoet zich weer terug naar het Paleis Noordeinde.

Begin astronomische herfst

Rond 22 september begint de astronomische herfst. Het kan ook op 21 of 23 september plaatsvinden, afhankelijk van het jaar. Oorzaak hiervan is het verspringen van een dag door het eens in de vier jaar optredende schrikkeljaar.

Tijdens het begin van de astronomische herfst staat de zon in haar gang van Kreeftskeerkring naar Steenbokskeerkring precies boven de evenaar. Over de hele wereld duren dag en nacht dan even lang, namelijk 12 uur. Daarna neemt het aantal uren daglicht op het noordelijk halfrond snel af. De astronomische herfst duurt tot 22 december.

Michaëlsfeest

Op 29 september wordt het niet zo bekende Michaëlsfeest gevierd. Dit feest ter ere van de aartsengel Michaël is in het jaar 813 door de kerkvaders op het Concilie van Mainz ingevoerd, maar daarna in de vergetelheid geraakt. Centraal in dit herfstfeest staat het tonen van moed om het kwaad, in de gedaante van de draak, te kunnen verslaan.

Oudewijvenzomer

De nazomer, oudewijvenzomer of sint-michielszomer, in de Verenigde Staten Indian Summer genoemd, is de periode van begin september tot half november waarin het weer nog zomerachtig aan kan doen. De gemiddelde middagtemperatuur daalt weliswaar van ongeveer 20 graden naar 9 graden, maar er zijn periodes van warmte, met temperaturen van boven de 20 graden, die regelmatig aan de zomer doen denken.

Het weer

Gemiddelde temperatuur: 14,5°C

Gemiddelde neerslag: 78 mm

Aantal uren zon: 138

Het Michaëlsfeest

Het begin van de herfst wordt gemarkeerd door het niet zo bekende feest van Michaël, op 29 september. Elk seizoen heeft zo zijn specifieke feest. De lente wordt gekenmerkt door Pasen, de zomer door het feest van Johannes de Doper (Sint-Jan) en de winter door Kerstmis. Daartussen bevinden zich de wat kleinere feesten, meestal zo'n 40 dagen na het ene en 40 dagen voor het andere feest, als een extra ankerpunt in het jaar.

Het meebeleven van de jaarfeesten is geen vanzelfsprekendheid meer voor mensen van onze tijd. Sterker, het ritmische bewegen van de natuur door het jaar heen gaat gewoonlijk aan ons voorbij. Het verschil in seizoenen is vaak slechts een kwestie van een dunnere of dikkere jas.

Dat kun je beschouwen als een gemis. Opgegroeid als we zijn in een verstedelijkte wereld vol elektrische apparaten, kunstmatige verlichting en virtuele contacten hebben we nog nauwelijks een gevoel voor wat je het ademen van de aarde zou kunnen noemen. We zijn er niet mee bezig omdat we te veel in beslag worden genomen door werk, sociale contacten en consumeren.

Vroeger, in de tijd voor de Industriële Revolutie, was dat anders. Toen was men veel meer één met de natuur, was men ook afhankelijk van diezelfde natuur. Een misoogst kon hongersnood, ziektes en massale sterfte tot gevolg hebben. De natuur was voelbaar en tastbaar overal aanwezig. Dit leidde tot allerlei soorten geloof en bijgeloof. Met alle uitwassen van dien.

Niet dat we naar de tijd van vroeger terug moeten. Nee, absoluut niet. Er was toen weliswaar sprake van een natuurbewustzijn, maar het ontbrak de mens aan wat wij de afgelopen eeuwen juist ontwikkeld